

1. 1908'DEN ÖNCE SOSYALİZM

Merbûm
Sayın

Kerim Sadi, çeşitli eski kitap ve gazeteleri tarayarak, 1908'den önce Türkiye'de solla ilgili olarak yapılan yayınların birçoğunu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı* adlı yapıtında saptamıştır. Bunların tarih sırasına göre bir listesi şöyledir:

- 1) 1850 yılında *Ceride-i Havadis* gazetesinde çıkan E. Cabet ve Icarie'yle ilgili iki yazı (No. 460-61). Araştırmacı, ayrıca bir dipnotunda, Avrupa'daki 1848 devrimleri hakkında bu gazetede çıkan otuzdan fazla havadise işaret ediyor. (*Ibid.*, s. 235-40).
- 2) 21 Şubat 1871 tarihli *Hakayik-ül Vekayi* gazetesinde yayımlanan, Karl Marx'ın *Daily News*'ta çıkmış bir mektubunun çevirisi (*Ibid.*, s. 36-39).*
- 3) "Komün'ün Bizdeki Yankılarından Karakteristik Örnekler" ile "Komün ve 'La Turquie'" bölümlerinde, 1871 yılı ilkbahar aylarında, Osmanlı gazetelerinde çıkan bazı yazılar [örneğin, hangi gazetede çıktığı belirtilmeyen, 30 Mart 1871 tarihli, "*Tesavi-i Emval ve İştirak-i Evlâd ü İyal*" başlıklı bir yazı] ve Fransızca Avrupa basınından alıntılar aktarılıyor (*Ibid.*, s. 247-75, 241-6).
- 4) Reşat Beyin, Namık Kemal'in *İbret* gazetesinin 7 Haziran 1288 [1871] tarihli 3'üncü sayısında çıkan "Devair-i Belediye Tarafdârânı" adlı yazısı (*Ibid.*, s. 78-85) ve ertesi günkü *Basiret* gazetesinde çıkan, bu yazıyı destekleyen bir başka yazı: "İbret'e Teşekkür" (*Ibid.*, s. 86-89).
- 5) Namık Kemal ve Reşat Beylerin 12 Haziran 1288 tarihli "İbret"-teki, *Phare de Bosphore*'a "Reddiye"leri (*Ibid.*, s. 31-35).
- 6) *İbret*'in aynı sayısında çıkan, Nuri Beyin (Birinci) Enternasyonal'i anlattığı "Medeniyet" başlıklı yazısı (*Ibid.*, s. 28-30).
- 7) Fransız Hariciye Nazırı Jules Favre'in Komüncülere karşı yayımladığı bir bildiri'nin çevirisi, 20 Haziran 1871 tarihli *Hakayik-ül Vekayi* gazetesinde çıkmış, aynı gazetede ayrıca, Enternasyonal'in bu bildiriye verdiği karşılık da *The Times*'tan aktarılmıştır (*Ibid.*, s. 284-90).
- 8) 22 Haziran 1871 tarihli *Hakayik-ül Vekayi*'de İngiliz gazetelerinden naklen, Komüncülerin kundakçılığına dair bir havadis (*Ibid.*, s. 96-98).
- 9) Yine 1871 yılında, Ahmet Mithat Efendi'nin *Dağarcık*'ın 7'nci cüzünde Enternasyonal'den söz eden bir yazısı (*Ibid.*, s. 90-95).**
- 10) Sadrazam Âli Paşanın, Komün fikirlerinin Osmanlı ülkesine girmesinin önlenmesini amaçlayan 25 Temmuz 1871 tarihli "Emirname-i Sâmî"si (*Ibid.*, s. 276-83).
- 11) Devletin resmî gazetesi olan *Takvim-i Vekayi*'de 1872 yılında, Avrupa basınından naklen yayımlanan Komüncülere ve Enternasyonal'e karşı yazılar (*Ibid.*, s. 291-94).
- 12) Şemsettin Sami'nin 10 Haziran 1878 tarihli *Tercüman-ı Şark* gazetesinde çıkan, "Sosyalizm - İştirak-i Emvâl" başlıklı yazısının

**Ahmet Mithat Efendi 1875'te basılan *Zeyli Kâinat* adlı tarih kitabında da, —Komünarları komünistlikle suçlayarak— Paris Komünü'nden söz etmiştir. Bak. *Katkı*, Sayı 11 (Şubat 1975), s. 19-20.

* Bundan beş-altı ay sonra (?) *Terakki* gazetesinde: "Enternasyonal nâm ussât şirketinin reisi bulunan (Karlo Marn) nâm şahsın Berlin'den bir ahbabına yazdığı mektubun bir sureti *Paris Journal* nâm gazetede münderiç olup bazı fikiratı garibeyi hâvi olduğundan hülâsaten nakl ve terceme eyledik." Bak. *Proleter Devrimci Aydınlık*, Sayı 3-17 (Mart 1970), s. 402-3.

Avusturya ve Rusya'nın ekonomik ve politik baskılarının ağırlığını duymaya başlamıştır. Yüzyılın sonlarına doğru, bu gruba genç Almanya da eklenmiştir. Endüstrileşmiş Batı, otarşik bile olmayan ve daha çok, bir zamanlar ticari kara yolları üstündeki askeri egemenliğine yaslanan Osmanlı ekonomisini hızla çökertmiştir. Devlet hazinesinin kaynakları kuruyunca, geniş dış istikrazlara başvurulmuştur. Avrupa sermayesi, Türkiye'ye akmaya başlamış ve bir yabancı bankalar şebekesi kurulmuştur. Gelen sermaye, daha çok pamuk ve tütün gibi tarım ürünleriyle ilgilenmiş, bu ürünlerin dış pazarlara taşınması ve karşılığında endüstri maddeleri getirilmesi için, demir ve deniz yollarında görüldüğü gibi ulaştırma sektörüne de biraz el atılmıştır. Böylelikle, yavaş yavaş bir yarı sömürge durumuna giren Türkiye'de, ekonomik temel değişiklikleri toplumsal sınıfları da geniş ölçüde etkilemiştir.¹⁴

¹⁴ Bu konuda bak. Hüseyin Avni [Şanda], *Bir Yarım Müstemleke Oluş Tarihi ve Reaya ve Köylü*.

da bir Sosyalizm - Komünizm ayrımı yapılarak sosyalizmin İslâmiyete uygun bir öğretiyi diye savunulması (*Ibid.*, s. 49-57) ve bu yazıya Şeriatçı açıdan karşı çıkılması (*Ibid.*, s. 58-61).

- 13) Mülkiye Mektebi İktisat Profesörü ve Sayıştay Savcısı Sakızlı Ohannes Paşanın 1880 yılında yayımlanan *Mebadi-i İlm-i Ser-vet-i Mîlel* adlı kitabında Sosyalizme karşı ileri sürdüğü görüşler (*Ibid.*, s. 99-106).
- 14) Ahmet Cevdet Paşanın Sosyalizme saldıran, yayımlanmamış, el-yazısıyla bir makalesi (*Ibid.*, s. 487-99). Araştırmacı, ayrıca, Cemil Meriç'in 28 Temmuz 1974 tarihli *Ortadoğu* gazetesinde çıkan "Sosyalizm ve Osmanlı İntelijansiyası" yazısında, Cevdet Paşanın Tezkirelerinde ve Tarihinde de Sosyalizme karşı görüşler savunduğunun aktarıldığına değiniyor.
- 15) Eski Nafia ve Hariciye Nazırı Sava Paşanın İslâm Hukuku üstüne 1892 yılında Paris'te Fransızca olarak yayımlanan kitabında İslâmiyetin Sosyalizmle bağdaşabilirliği üstüne savunduğu görüşler (*Ibid.*, s. 158-62).
- 16) Sonradan İttihatçıların Maliye Nâzırı olan Cavit Beyin, Öğretmen Okulu Ekonomi ve Maliye Muallimi iken, 1901 yılında yayımladığı 4 ciltlik *İlm-i İktisat* adlı kitabında sosyalizmi ve Marx'ın öğretisini eleştirmesi (*Ibid.*, s. 295-99).

Merhum Kerim Sadî'yi anmak için, biz de, 1877 yılında *Vakit* gazetesinde "Rusya'da Nihilistler" başlığıyla yayımlanmış ügünç bir yazıyı Latin harflerine çevirerek ~~kitabımızın sonundaki Elçeyi~~ ~~sunuyoruz:~~

RUSYA'DA NİHİLİSTLER

Avrupa'nın her tarafı için mucib-i dehşet ve endişe olan Enternasyonal Cemiyetinin Avrupa'da bulunan hükümdaran hanedanlarını ve hatta edyan ve mezahibi bile tehlikede bırakarak bütün Avrupa'yı kâffe-i alâik-i diniye ve şıyasiyeden âri ve umumî bir kıvılcık cumhuriyete iftağ edecekleri hakkındaki rivayetler malûmdur. Bir takım erbab-ı vukufun it'kaına göre, işbu rivayetler pek mübalâğalı şeyler olup ancak Rusya'da Nihilistler diye şöhret almağa başlayan diğer bir cemiyet vardır ki, Enternasyonal Cemiyeti hakkındaki rivayetlerin en mübalâğalısı işbu Nihilistler için en âdi bir haber yerine geçer. Gazetelerin verdiği malûmat-ı mütezavvıadan anlaşıldığına göre, Nihilist Cemiyeti şimdiye kadar gayet hafî bir surette neşri efkâr etmekte olup maksat ve amâl-i hafiyesi yalnız eâzım-ı rıfânî maddinde malûm olarak yeni taraftarları bu cemiyetin maksadı Rusya İmparatorluğunun hükümet-i müstebide ve cabbarânesini ahrârâne bir hükümet-i cumhuriyeye tahvil etmekten ibaret olduğunu itikat eylemekte iken bu ke-re vakt ü zamanın gösterdiği fırsat üzerine bunlar emellerini açıktan açığa meydana koymağa başlamışlardır.

Vakit, 7 Teşrinisani 1317
("Elli sene evvelki Vakit"ten)